

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-46>

УДК 007:304:655

Мизнікова Т.В.

Українська академія друкарства

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ НА КНИЖКОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. Розглянуто жанрові особливості жіночої прози на книжковому ринку України з урахуванням гендерного чинника. Ілюстрацією цих особливостей є відсоткова пропорційність різних жанрів жіночої прози в репертуарах чотирьох популярних видавництв України. Внаслідок проведеного моніторингу було з'ясовано співвідношення жанрового спектру чоловічих та жіночих літературно-художніх видань. Видавнича реалізація жіночої прози продуктивніша у жанрах мелодрами, драми. Натомість чоловіча прогресує у полі фантастики, трилеру, детективу. Отримані результати відображають гендерні тенденції з перевагою відповідних гендерних стереотипів. Серед низки причин явища слід виокремити чинники видавничої політики, читацького попиту, чоловічої та жіночої психології. Хоча проблематика глибша, містить чимало аспектів, тому потребує подальшого наукового опрацювання.

Ключові слова: гендер, жіноча проза, книжковий ринок, жанр.

Myznikova Tetiana

Ukrainian Academy of Printing

THE GENRE FEATURES OF WOMEN'S PROSE ON THE BOOK MARKET OF UKRAINE: GENDER CONTEXT

Summary. To study the genre features of women's prose on the Ukrainian book market, one needs to deepen in the category of «gender», «women's prose», «book market», «genre», as well as to identify the close interrelationships between them. This allows us to demonstrate the actual trends of the publishing business, as well as to outline the situation on the book publishing market of Ukraine. The modern world offers and develops a level playing field for men and women in various fields. The struggle for rights has remained in the past. Today, women's realization in politics, economics, business, jurisprudence, book publishing is quite natural. But in reality, there are many important understated details in the so-called parity that are based on stereotypes of masculinity and femininity. They often appear at an unexpected moment, recalling the urgency of the problem. In this context, women's prose, its genre features and its implementation in today's publishing business is no exception. The article deals with the genre features of women's prose on the Ukrainian book market considering the gender factor. An illustration of these features is the percentage proportion of different genres of women's prose in the repertoires of four popular Ukrainian publishing houses. As a result of the monitoring, the correlation between genres of male and female literary and artistic editions was determined. The publishing of female prose is more productive in the genres of melodrama, drama. Instead, male prose progresses in the field of science fiction, thriller, detective. Regarding the diversity of genre, themes and the implementation of women's prose in general in the modern domestic publishing industry, progress is unequivocal if we compare these processes with publishing realities even 10 years ago. However, the results still reflect the gender tendencies with the advantage of the corresponding gender stereotypes. Among the causes of the phenomenon should be distinguished factors of publishing policy, readership, male and female psychology. Although the problem is deeper, it has many aspects, and therefore it requires further scientific research.

Keywords: gender, female prose, book market, genre.

Постановка проблеми. Сьогодні активно популяризує рівні можливості для обидвох статей у різних галузях. Інтенсивна боротьба за права начебто завершена, цілком закономірною є жіноча самореалізація у сфері політики, економіки, бізнесу, книговидавничої діяльності тощо. Проте, коли справа торкається реальності, чимало «щілин» у так званій паритетності, які ґрунтуються на стереотипах маскулітності й фемінності, часто впливають на поверхню, нагадуючи про корінь проблеми.

У цьому контексті жіноча проза, її жанрова насиченість, розробленість та реалізація у сучасних книговидавничих реаліях не є винятком. Тому вважаємо необхідним дослідити наявність жіночої прози на книжковому ринку України з акцентом на жанровому різноманітті літературно-художніх видань. Відповідний аналіз приводить до актуального питання: наскільки далеко нашому суспільству вдалося відійти від стереотипів, зокрема гендерних, і чи відійшли ми від них узагалі?

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Студіювання жанрової специфіки жіночої прози на книжковому ринку України потребує заглиблення у категорії: «гендер», «жіноча проза», «книжковий ринок», «жанр» із подальшим виявленням тісних взаємозв'язків між ними. Це, своєю чергою, дозволяє продемонструвати актуальні тенденції сучасної видавничої справи, а також окреслити ситуацію на книговидавничому ринку України.

Світовий досвід вивчення гендерної категорії опирається на праці видатних науковців (М. Кім-мел, Л. Ніколсон, Н. Голмстром, С. Штретлінг, Дж. Батлер, С. Бем, В. Брайсон та ін.). В українських студіях гендерний чинник є полем теоретичного і практичного зацікавлення таких дослідників, як М. Скорик, Т. Марценюк, Т. Мельник, Н. Лавриненко, Г. Брандт, О. Іванова, В. Агеева, О. Плахотнік, С. Оксамитна, О. Козлова, І. Суслова.

Про особливості жіночого тексту, його історію, гендерне тло, його біологічну, лінгвістичну, психоаналітичну, культурну, літературознавчу

моделі писали й пишуть видатні європейські та американські автори С. де Бовуар, Б. Фрідан, Л. Іригарей, Е. Сіксу, В. Вулф, Т. де Лоретіс, Е. Шовалтер, а також українські вчені С. Павличко, В. Агеєва, Н. Гапон, Т. Гундорова, Р. Жаркова, Л. Дячук, Л. Брега, М. Крупка, Л. Сікора.

Зв'язок між гендером, жіночою прозою, її жанровими різновидами на фоні книговидавничих, редакторських процесів знаходимо у працях українських дослідниць І. Осадчук, І. Рижко, А. Петрів, М. Думанської, С. Дячук, Л. Монич.

У контексті аналізу досліджень із запропонованої проблематики важливо побіжно згадати про концепцію «жіночого письма», яку вперше запропонувала французька письменниця Е. Сіксу у праці «Сміх медузи». Авторка мотивує жінок до творчої реалізації: «Пиши, нехай ніхто тебе не утримує, ніщо не зупиняє: ні чоловік, ні шалена капіталістична машина, в якій видавництва – хитрі, улесливі слуги імперативу економіки, що працює проти нас і за нашою спиною, ні ти сама» [7]. «Сміх медузи» створено у 1975 році. Нині за вікном – 2019-й, однак питання жіночої реалізації у різних сферах, зокрема у письменстві, книговидавничій індустрії, досі залишається не менш актуальним, а тому потребує реального вирішення на юридичному, економічному, політичному, соціокультурному та інших рівнях.

Незалежно від жанрового різновиду, особистий досвід, запропонований жінками у художній прозі, а далі направлений на масове споживання завдяки видавничим структурам, так само важливий, як і чоловічий. Про це з точки зору гендерного трактування говорить італо-американська дослідниця Т. де Лоретіс. Специфіка феміністичної перспективи у конкретних продуктах літературної, критичної, кінематографічної творчості, аналіз жіночої прози крізь призму певного теоретичного дискурсу з акцентом на гендерному чиннику – важливі питання, відображені авторкою у збірці нарисів «Технології гендера» [4].

Серед новітніх напрацювань про жіночу прозу, її жанрові особливості та реалізацію у книговидавничому бізнесі згадана праця актуальна тому, що містить ґрунтовний аналіз перспективи жіночого досвіду, який згодом оформлюється у мистецький витвір, зокрема у творі жінки-автора, представленому як кінцевий продукт споживання (паперовий або електронний) на книжковому ринку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У процесі цієї наукової розвідки гендерне питання більшою мірою торкається не політичного (розподіл влади між чоловіками і жінками у видавничих структурах), а соціокультурного феномену. Відтак у дослідженні йдеться про виявлення гендерної диспропорції у видавничому втіленні літературно-художніх видань чоловічого і жіночого авторства. За основу береться жанровий сегмент, який дозволяє віднайти та проаналізувати найбільш розповсюджені тенденції книговидавничої індустрії України, в тому числі гендерні.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – визначити та охарактеризувати жанровий спектр жіночої прози на книжковому ринку, базуючись на рейтингах популярності українських видавництв. Крім того, доцільно відслідкувати актуальні гендерні тенденції на основі отриманих

результатів, наголошуючи на жанрових параметрах літературно-художніх видань.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні акцент поставлено на жіночу прозу як завершену літературно-художню продукцію, сформовану жінками-авторами, а далі втілену (тобто видану певним видавничим підприємством) на книжковому ринку України.

Для з'ясування жанрових особливостей жіночої прози у листопаді-грудні 2018 року було здійснено моніторинг провідних вітчизняних видавництв, які сьогодні випускають книжкову продукцію художнього спрямування. Серед них найбільш популярними є такі видавничі структури, як «Клуб Сімейного Дозвілля», «Видавництво Старого Лева», «Наш формат», «КМ-Букс».

Ситуація у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля» [2] виявилася такою. Серед літературно-художніх книг і жіночого, і чоловічого авторства переважають видання, оформлені як прозові: 95%, з них 75% припадає на романи, 20% – на малу прозу (оповідання, новели тощо). За складом основного тексту першість належить моновидаванням (80%), далі збірники (15%), на третьому місці – полівидання (5%).

Щодо жанрової палітри, найбільше жіночої прози знайдено у категорії «романи про кохання»: 94% цього жанру належить жінкам-авторам і лише 6% – чоловікам. У секторі соціальної, психологічної, філософської драми жіноча проза представлена на 38% (чоловіча у цьому контексті заповнена на 62% відповідно). Пригодницько-історичних романів у виконанні письменниць теж менше – 40%. Видавництво випускає твори жіночок-авторів у жанрі детективу 25%, чоловіків – 75% відповідно. У секції фантастики, фентезі тільки 7% жіночої прози; серед трилерів, жахів – 33%.

Моніторинг літературно-художніх видань на сайті «Видавництва Старого Лева» [1] показав такі результати. Серед літературно-художньої продукції всього гендерного спектру (чоловіча і жіноча книжкова продукція разом) прозі належить 90%. Діапазон прозових варіацій значно ширший, ніж у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля». Наприклад, у процесі дослідження було знайдено 30% романів, 5% повістей, 20% оповідань, новел, 15% документально-художніх видань, 10% художньо-публіцистичних і 10% мемуарних.

За складом основного тексту також переважають моновидавання (60%). Збірників повістей, новел, оповідань зафіксовано 18%, полівидань – 10%, антологій – 2%.

У жанрі драми жіноча проза репрезентована на 50%; мелодрами – на 90%; історичних романів – на 45%; фантастики, фентезі – на 20%; трилера – на 28%. На момент дослідження у категорії детективу не знайшлося жодного видання жінки-автора.

Окрім цього, варто зазначити, що літературно-художні видання «Видавництва Старого Лева» розраховані на більш підготовленого, хоч і масового, читача у порівнянні з такою ж продукцією «Клубу Сімейного Дозвілля». Власне, доцільно говорити про окремі аспекти видавничої політики, коли якість видання є важливішою, ніж кількісний показник.

Жанрова «ситуація» у зрізі жіночої прози дещо подібна на сайтах видавництв «Наш формат» [6] і «КМ-Букс» [3]: найбільше книжкової продукції

жіночого авторства зафіксовано у жанрах мелодрами, драми; значно менше – фантастики, фентезі, детективів, трилерів, історичних романів.

Внаслідок проведеного моніторингу було виявлено незначні жанрові відмінності у згаданих видавництвах. Однак спільна тенденція переважає, коли так зване емоційне письмо частіше творять жінки (мелодрами, драми), а більшою мірою гостросюжетне, аналітичне – чоловіки (детективи, трилери, фантастика).

Серед низки причин явища слід виокремити чинники видавничої політики, читацького попиту, чоловічої та жіночої психології. Відтак маємо замкнене коло: з одного боку книговидавнича індустрія, медіапростір різними методами популяризує відхід від гендерних стереотипів (громадські організації, навчальні програми, тренінги, широкий асортимент журнальної, книжкової продукції з гендерної освіти тощо), а з іншого, враховуючи результати дослідження, на різних рівнях підтримується модель, коли маркери саме чоловічого і жіночого відіграють головну роль.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи жанрову специфіку жіночої прози на сучасному книговидавничому ринку України, приходимо до таких висновків. Хоч на сайтах зазначених видавничих структур і прослідковується досить широкий діапазон жіночої прози, представленої у різних жанрових варіаціях, все одно першість, зокрема у полі фантастики, фентезі, детективів, трилерів, історичних романів належить чоловікам-авторам. Однак, коли йдеться про мелодраматичний формат письма, а далі – про кінцевий продукт – літературно-художнє видання з яскраво вираженою емоційною, чуттєвою, любовною складовою, частіше прийнято говорити про авторство, що належить жінкам. Це відображає ситуацію на книговидавничому ринку України з укоріненими гендерними стереотипами, які,

попри офіційно визнані паритетні можливості, все одно існують у нашому суспільстві.

Важливо наголосити: сучасна видавнича реалізація жіночої прози у розширеному жанровому спектрі прогресивна, якщо порівнювати ці процеси з видавничими реаліями навіть 10 років тому. Принагідно згадаємо статтю журналістки Галини Михайлової «Керувати аудиторією чи підкоритися їй: як фемінізм змінює світ серіалів», де сказано: «Телекартинка (так само, як і текстова художня картинка, тобто проза. – Т. М.) – джерело інформації про сучасні соціальні норми, вона транслює моделі поведінки, яку глядачі й глядачки мимоволі запозичують і відтворюють у реальному житті... Зміни справді разючі. Якщо ще десять років тому молоді гетеросексуальні жінки частіше асоціювали себе з Кері Бредшоу із «Секс і місто», то нині нові героїні: Супергерл з однойменного серіалу, Лагерта з «Вікінгів», Дайнеріс із «Гри престолів». Те, що в комерційному кіно почали з'являтися нестандартні жіночі образи, говорить про тенденцію. Сильні й незалежні жінки, які не дуже переймаються стосунками (принаймні це не центральна сюжетна лінія), стають нормативною соціальною моделлю для жіночої поведінки і самореалізації» [5].

Безперечно, сьогодні аналогічні позитивні зрушення набирають розмаху, коли йдеться про різноманіття жанрової, тематичної палітри та й загалом про реалізацію жіночої прози у вітчизняній книговидавничій індустрії. Але питання все одно залишається актуальним: наскільки українському соціокультурному простору вдалося відійти від стереотипного бачення чоловічого і жіночого у прозі, яку шляхом співпраці автора і видавництва представлено на ринку у форматі готової книги? Відповідь частково подано у статті. Однак зазначена проблематика глибша і містить чимало аспектів, тому потребує подальшого наукового опрацювання.

Список літератури:

1. Видавництво Старого Лева. Видавництво. URL: <https://starylev.com.ua/> (дата звернення: 03.11.2018).
2. Клуб сімейного дозвілля. Видавництво. URL: <https://www.bookclub.ua/ukr/> (дата звернення: 15.11.2018).
3. КМ-Букс. Видавництво. URL: <https://kmbooks.com.ua/> (дата звернення: 12.12.2018).
4. Лоретіс Т. де. Технології гендера: есе про теорію, фільми та художні твори. Львів: Ахілл, 2007. 192 с.
5. Михайлова Г. Керувати аудиторією чи підкоритися їй: як фемінізм змінює світ серіалів. Гендер в деталях. 2018. Грудень 27. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/keruvati-auditorieyu-chi-pidkoritisa-iy-yak-feminizm-zminyue-svit-serialiv-134884.html> (дата звернення: 15.01.2019).
6. Наш формат. Видавництво. URL: <https://nashformat.ua/> (дата звернення: 20.12.2018).
7. Сіксу Е. Смех медузы. Время одуванчика. 2016. Июнь 14. URL: <https://victorpostnikov.wordpress.com/2016/06/14/%D1%8D%D0%BB%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%B8%D0%BA%D1%81%D1%83-%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%85-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D1%8B/> (дата звернення: 10.01.2018).

References:

1. Vydavnytstvo Staroho Leva. Vydavnytstvo. URL: <https://starylev.com.ua/> (accessed 3 November 2018). (in Ukrainian)
2. Klub simeinoho dozvillia. Vydavnytstvo. URL: <https://www.bookclub.ua/ukr/> (accessed 15 November 2018). (in Ukrainian)
3. KM-Buks. Vydavnytstvo. URL: <https://kmbooks.com.ua/> (accessed 12 December 2018). (in Ukrainian)
4. Loretis T. de. (2007). Tekhnolohii gendera: ese pro teoriiu, filmy ta khudozhni tvory [Gender technologies: essay on the theory, films and artistic works]. Lviv: Akhill. (in Ukrainian)
5. Mykhailova H. (2018). Keruvaty audytorieiu chy pidkorytysia yii: yak feminizm zminiuie svit serialiv [To manage the audience or to submit to it: how feminism changes the world of serials]. Hender v detaliakh [Gender in detail]. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/keruvati-auditorieyu-chi-pidkoritisa-iy-yak-feminizm-zminyue-svit-serialiv-134884.html> (accessed 15 January 2019). (in Ukrainian)
6. Nash format. Vydavnytstvo. URL: <https://theukrainians.org/nashformat/> (accessed 20 December 2018) (in Ukrainian)
7. Siksu E. (2016). Smekh meduzy [The laugh of the medusa]. Vremya oduvanchika [Dandelion time]. URL: <https://victorpostnikov.wordpress.com/2016/06/14/%D1%8D%D0%BB%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%B8%D0%BA%D1%81%D1%83-%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%85-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B7%D1%8B/> (accessed 10 January 2018). (in Russian)